

МЕД Анастасія Анатоліївна,
 здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
 навчально-наукового інституту поліцейської
 діяльності
 Національна академія внутрішніх справ,
 м. Київ
Науковий керівник:
КИРДАН Богдан Васильович,
 кандидат юридичних наук, доцент
 завідувач кафедри цивільного
 права та процесу
 Національна академія внутрішніх справ,
 м. Київ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКУВАННЯ МАЙНА БЕЗВІСНО ВІДСУТНІХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія російської федерації проти України зумовила якісно нову правову реальність, за якої питання визнання фізичної особи безвісно відсутньою та пов'язані з цим спадкові правовідносини набули масштабу, що виходить далеко за межі традиційного цивільно-правового регулювання. Тисячі осіб, місцеперебування яких залишається невідомим унаслідок воєнних дій, фільтраційних заходів окупаційних військ, депортацій та вимушеного переміщення, утворюють значну групу суб'єктів, чий юридичний статус породжує гостру колізію між охороною їхніх майнових прав і забезпеченням правомірних інтересів потенційних спадкоємців. Зазначена колізія визначає наукову актуальність дослідження інституту безвісної відсутності в контексті спадкового права та необхідність його додаткового дослідження в умовах воєнного стану.

Чинне цивільне законодавство України закріплює принцип, відповідно до якого безвісна відсутність особи фактично не ототожнюється з її смертю і, відповідно, не тягне автоматичного відкриття спадщини. Стаття 43 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) передбачає, що фізична особа може бути визнана безвісно відсутньою за рішенням суду в порядку окремого провадження, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про її місцеперебування. Встановлення такого статусу є проміжним правовим механізмом: воно спрямоване на охорону майнових інтересів зниклої особи без припинення її правосуб'єктності, що принципово відрізняє його від оголошення особи померлою. Доки особу не оголошено померлою в судовому порядку, вона залишається суб'єктом цивільних прав та обов'язків, а її майно не може бути включене до складу спадщини [2, с. 51].

Управління майном безвісно відсутньої особи врегульовано ст. 44 ЦК України, яка передбачає призначення управителя судом. На управителя покладається обов'язок забезпечувати збереження майна, здійснювати витрати на його утримання, виконувати податкові та інші обов'язкові платіжні зобов'язання. При цьому він

позбавлений права розпоряджатися майном на власний розсуд, якщо таке право прямо не надане йому законом або судовим рішенням [1]. Незважаючи на формальну завершеність цього механізму, його практична ефективність є недостатньою: законодавство не встановлює дієвих процедур поточного судового контролю за діяльністю управителя, що в умовах воєнного стану та загальної дестабілізації правозастосовної системи суттєво підвищує ризики зловживань і неефективного управління [3, с. 47]. Важливо зазначити, що зазначена ст. 44 ЦК України зазнавала законодавчих змін, і саме ці зміни підвищують ефективність захисту майнових прав осіб, які визнані безвісно відсутніми або осіб, які зникли за особливих обставин, мінімізують ризики втрати чи пошкодження майна [5, с. 84].

Ключовим юридичним фактом, з яким пов'язується виникнення спадкових правовідносин, є оголошення особи померлою відповідно до ст. 46 ЦК України. За загальним правилом, оголошення особи померлою допускається після трирічної відсутності відомостей про місцеперебування фізичної особи. Проте законодавець передбачив скорочений строк – шість місяців – для випадків, коли особа зникла за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припускати її загибель від нещасного випадку. Саме це положення набуває першочергового значення в контексті збройної агресії, оскільки зникнення особи в районі активних бойових дій, як правило, пов'язане з обставинами, що безпосередньо загрожували її життю. Відтак застосування шестимісячного строку до осіб, зниклих у зоні воєнних дій, є не лише правомірним, а й доктринально обґрунтованим [4, с. 104–105].

Водночас порівняльний аналіз понять «оголошення особи померлою» і «встановлення факту смерті» свідчить про їх принципову різницю як за правовими підставами, так і за правовими наслідками: у першому випадку маємо справу з судовою презумпцією смерті в умовах невизначеності, у другому – з підтвердженням достовірно встановленого юридичного факту [4, с. 104]. Змішування цих категорій у правозастосовній практиці призводить до неправильного визначення моменту відкриття спадщини та порушення строків її прийняття. У разі появи особи після оголошення її померлою вона має право вимагати повернення майна, що збереглося, або відшкодування його вартості від осіб, які набули це майно безоплатно після оголошення особи померлою, що є додатковою гарантією захисту від необґрунтованого припинення її майнових прав.

Таким чином, правове регулювання спадкування майна безвісно відсутніх осіб в умовах воєнного стану виявляє системні вади, що потребують законодавчого усунення. Видається необхідним: закріпити на нормативному рівні презумпцію наявності обставин, що загрожували смертю, для осіб, зниклих у зоні активних бойових дій, з метою спрощення застосування скороченого шестимісячного строку для оголошення їх померлими; запровадити механізм обов'язкової судової звітності управителя майном безвісно відсутньої особи з визначеною періодичністю; передбачити в процесуальному законодавстві спрощені процедури розгляду відповідних справ в умовах воєнного стану. Реалізація зазначених пропозицій дозволить забезпечити належний баланс між охороною прав зниклої особи та гарантуванням спадкових прав спадкоємців.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Луцька Г. В. Деякі особливості вчинення нотаріальних проваджень у сфері спадкування у разі, якщо спадщина знаходиться на тимчасово окупованих територіях України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 6. С.51-55.
3. Гончарова А. В. Судовий порядок встановлення прав на спадкування та їх позбавлення. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С.47-52.
4. Плєєва В. А., Мазур В. В. Співвідношення понять «Оголошення особи померлою» та «Встановлення факту смерті» за цивільним та цивільно-процесуальним законодавством України. *Право і суспільство*. 2018. №3. С. 104–109.
5. Кирдан Б.В. Опіка над майном осіб, визнаних безвісно відсутніми, або зниклих безвісти за особливих обставин : аналіз законодавчих змін. *VII міжнародна науково-практична конференція «Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки» тема року: Збалансування приватних прав та публічного інтересу в умовах воєнного стану (03 квітня 2025 року)*, м. Ірпінь, 2025. С. 83 – 84.

МИКОЛАСЦЬ Вікторія Анатоліївна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правничої лінгвістики
ННІ права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь (Київська область)

ГОСТРАЙТИНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ ТА ПРОБЛЕМА ЙОГО ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

У теорії авторського права загальноновизнаним є положення, відповідно до якого твір, створений у результаті творчої діяльності, належить його автору з моменту набуття об'єктивної форми [1; 2]. Автору належить повний обсяг особистих немайнових та майнових прав на створений твір. Водночас сучасний розвиток суспільних відносин спричинив поширення практики, коли тексти створюються не особою, яка публічно позиціонується як автор, а іншими фахівцями, що професійно займаються написанням творів для третіх осіб.

Таке явище отримало назву гострайтинг (ghostwriting). Під ним зазвичай розуміють діяльність зі створення текстів для інших осіб з метою їх подальшого оприлюднення під чужим ім'ям [3; 4]. Гострайтинг сьогодні є досить поширеним явищем у політиці, бізнесі, медіа та культурі, де часто сприймається як форма професійної допомоги та комунікаційного супроводу. Водночас у сфері науки та освіти приховане авторство дедалі частіше розглядається як порушення принципів академічної доброчесності.